

Практичний семінар для працівників НБУ та банкірів

Зменшення корисності згідно з МСБО 39 та ефективна ставка відсотка

STAREP is supported with funding provided in part by European Union, Austria's Federal Ministry of Finance, Austrian Development Cooperation, Luxembourg's Ministry of Finance, SECO - State Secretariat for Economic Affairs

Шамім Діуман

Консультант, CFRR,
Світовий Банк

Травень 2016 р.

Вступ і основні цілі

- » Зменшення корисності в МСБО 39 піддавали критиці як «недостатнє і занадто пізнє».
- » Зменшення корисності в МСБО 39 ґрунтується на ініціюючій події, яка відбулася в минулому: **об'єктивне свідчення зменшення корисності**.
- » Причина такого підходу в МСБО 39 – уникнути ефекту «гличика з печивом» (уникнути схильності до маніпулювання) в балансі.
- » Одним із ключових слів у методології зменшення корисності в МСБО 39 – «об'єктивне»: «мала відбутися певна подія...».
- » З 2018 року МСФЗ 9 замінить МСБО 39. Можливе застосування до цієї дати.
- » Проте для належного розуміння МСФЗ 9, важливо зрозуміти МСБО 39.

Вступ і основні цілі

- » У МСБО 39 є дуже складні вимоги до зменшення корисності. В пруденційних правилах (Базель II або Базель 2.5) не було чіткого і конкретних інструкцій або нормативів щодо порівняння створення пруденційних резервів на покриття збитків за позиками і порівняння обліку зменшення корисності в МСБО 39.
- » Цей «розрив» між МСБО 39 і Базель I II або Базель 2.5 деякі зацікавлені особи вважали «недоліком». Ось чому існує більше рекомендацій та нормативів для порівняння зменшення корисності в МСФЗ 9 і створення забезпечення на покриття збитків за позиками в документі Базель III.
- » Документ Базель III розробляли, маючи на увазі МСФЗ 9.
- » Порівняння зменшення корисності в МСБО 39, зменшення корисності в МСФЗ 9 і створення забезпечення на покриття збитків за позиками розглядається на сесії з питань зменшення корисності згідно з МСФЗ 9.
- » Банки повинні мати достатнє та чітке розуміння цих відмінностей в облікових підходах і пруденційних нормативах.
- » Матеріали цієї сесії з МСБО 39 слід розглядати разом з матеріалами сесій з МСФЗ 9.

- » На кожну звітну дату слід оцінювати, чи існує **об'єктивне свідчення** того, що **корисність** фінансового активу (групи фінансових активів) **зменшується**. Якщо зменшення корисності існує:
 - » Фінансові активи за амортизованою собівартістю:
 - » суму збитку оцінюють як **різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка активу**. Майбутні кредитні збитки, які не були понесені, не враховують.
 - » Балансову вартість активу зменшують прямо або застосовуючи рахунок резервів.
 - » Збиток від зменшення корисності визнається в прибутку чи збитку.

Об'єктивний

- » Перевага підходу понесених збитків полягає в тому, що він **достатньо об'єктивний** – **мала відбутися минала подія** – наприклад, фактичне невиконання зобов'язань або порушення зобов'язання щодо боргу. Ця об'єктивність **зменшує ризик вирівнювання прибутку** компаніями, якщо вони не в змозі попередньо оцінити передбачувані майбутні збитки.
- » МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та **оцінка**» **не вимагає проводити огляди на зменшення корисності фінансових активів, класифікованих за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в прибутку чи збитку (FVTP&L) та за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному доході (FVTOCI)**. Отже, огляди на зменшення корисності вимагаються лише щодо фінансових активів, класифікованих за амортизованою собівартістю – наприклад, позики, боргові цінні папери та дебіторська заборгованість.

Об'єктивне свідчення

» Параграф 58 МСБО 39: «Суб'єкт господарювання оцінює на кінець кожного звітного періоду, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується».

Свідчення зменшення корисності

- » Параграф 59 МСБО 39:
- » **Збитки, очікувані як наслідок майбутніх подій, незалежно від того, наскільки вони ймовірні, не визнаються.** Об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи активів зменшується, містить у собі спостережувані дані, які привертають увагу утримувача активу до таких подій збитку:
 - » **значні фінансові труднощі емітента або боржника;**
 - » **порушення контракту**, таке як невиконання зобов'язань чи прострочування платежів відсотків або основної суми;
 - » надання позикодавцем (з економічних чи юридичних причин, пов'язаних із фінансовими труднощами позичальника) концесії позичальнику, яку позикодавець не розглядав би за інших умов;
 - » стає **можливим, що позичальник оголосить банкрутство** або іншу фінансову реорганізацію;
 - » зникнення активного ринку для цього фінансового активу **внаслідок фінансових труднощів**, або

Свідчення зменшення корисності

- » спостережувані дані, що свідчать про зменшення, яке можна оцінити, попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від групи фінансових активів з часу первісного визнання цих активів, хоча зменшення ще не можна ідентифікувати з окремими фінансовими активами в групі, включаючи:
 - » негативні зміни у стані платежів позичальників у групі (наприклад, збільшення кількості прострочених платежів або збільшення кількості позичальників із кредитними картками, які досягли свого кредитного ліміту і сплачують мінімальну щомісячну суму); або
 - » національні чи локальні економічні умови, які корелюють із невиконанням зобов'язань за активами в групі (наприклад, збільшення рівня безробіття у географічному регіоні позичальників, зменшення цін на нерухомість в іпотеках у відповідному регіоні, зменшення цін на нафту щодо активів за позиками для нафтовидобувних компаній, або негативні зміни в умовах галузі, які впливають на позичальників у групі).

Приклад

- » Банк обговорює умови реструктуризації позик і очікує, що клієнти виконуватимуть нові строки та умови.
- » В яких випадках, наведених вище, відбувається зменшення корисності?

Зміни суми або часу

» Аналіз ситуації

- » А: X сплачуватиме повну основну суму первісної позики протягом п'яти років після первісної дати платежу, але не відсотки, що підлягають сплаті відповідно до первісних умов.
- » В: Y сплатить повну основну суму первісної позики на первісну дату платежу, але не відсотки, що підлягають сплаті відповідно до первісних умов.
- » С: Z сплатить повну основну суму первісної позики на первісну дату платежу, але відсотки за нижчою відсотковою ставкою, ніж відсоткова ставка в первісних строках і умовах.
- » D: Alpha сплачуватиме повну основну суму первісної позики протягом п'яти років після первісної дати платежу та всі відсотки, нараховані протягом строку первісної позики, але не відсотки, нараховані на продовжений строк.
- » E: Beta сплачуватиме повну основну суму первісної позики протягом п'яти років після первісної дати платежу і всі відсотки, включаючи відсотки на непогашені суми, нараховані протягом первісного та продовженого строку позики.

- » Під час оцінювання зменшення корисності позики під заставу чи забезпеченої позики, підрахунки грошових потоків мають відображати грошові потоки, які можуть бути виникнути внаслідок позбавлення боржника права викупу закладеного ним майна мінус витрати на отримання та продаж застави, незалежно від імовірності позбавлення боржника цього права. КЗ 84 МСБО 39
- » Заставу не слід визнавати як окремий актив, якщо вона не відповідає критеріям визнання активу в іншому стандарті.

Підхід зменшення корисності

- » Керівництво із застосування до МСБО 39 пояснює, що в процесі попереднього оцінювання зменшення корисності розглядаються всі кредитні ризики, а не лише ті, що мають низьку кредитну якість. Наприклад, якщо суб'єкт господарювання застосовує систему внутрішньої класифікації кредитів, то він розглядає всі класи кредитів, а не лише ті, що відображають серйозне погіршення кредитів. КЗ85 МСБО 39. Не слід ігнорувати можливість зменшення корисності, яка існує в портфелі високої якості.
- » Процес, використаний для попереднього оцінювання збитку від зменшення корисності, може привести до однієї окремої суми або до діапазону можливих сум/результатів. Саме «найкращу оцінку» в межах діапазону слід визначати збитком від зменшення корисності. Така попередня оцінка має враховувати всю відповідну інформацію про відомі умови, які існували на кінець звітного періоду. Щодо вибору найкращої оцінки див.: МСБО 37 і КЗ86 МСБО 39.

Амортизована собівартість та ефективна ставка відсотка (EIR)

Фінансові інструменти за амортизованою собівартістю

- » Фінансові інструменти цієї категорії первісно визнаються за справедливою вартістю плюс прямо віднесені до них витрати на операцію, а в подальшому – **за амортизованою собівартістю з використанням методу ефективного відсотка (ефективна ставка відсотка (EIR))**.
- » Амортизовану собівартість визначають так: «сума, за якою фінансовий актив чи фінансове зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективного відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості отримання».

Ефективна ставка відсотка (EIR)

- » Ефективна ставка відсотка – це ставка, яка точно дисконтує попередньо оцінені майбутні грошові потоки (платежі та надходження) протягом очікуваного строку дії фінансового інструмента та, якщо доцільно, протягом коротшого періоду до чистої балансової вартості фінансового активу чи фінансового зобов'язання.
- » Метод ефективного відсотка – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період. Важливо зазначити, що ефективна ставка відсотка може відрізнятися від фактичної ставки відсотка, передбаченої в контракті про інструмент. Типовим прикладом цього є сплачені комісії за оформлення позики.
- » Обчислюючи ефективну ставку відсотка, суб'єкт господарювання попередньо оцінює грошові потоки, враховуючи всі умови контракту про фінансовий інструмент (наприклад, аванси, опціони «кол» та подібні опціони, премії та дисконти), **але не розглядає майбутні кредитні збитки**.

Ефективна ставка відсотка (EIR)

- » Обчислення включає всі комісії та додаткові комісійні збори, сплачені або отримані сторонами контракту, які є невід'ємною частиною ефективної ставки відсотка, витрати на операції та всі інші премії або дисконти.
- » EIR ґрунтується на попередньо оцінених, а не контрактних грошових потоках і в МСФЗ припускається, що грошові потоки можна достовірно оцінити. Якщо це неможливо, слід використовувати контрактні грошові потоки. МСБО 39.9
- » Понесені кредитні збитки слід включати в попередньо оцінені грошові потоки при обчисленні EIR. К35 МСБО 39. Їх визнають, якщо вони не перевищують дохід від відсотків, пов'язаний з ціною, сплаченою за інструмент. Проте не слід включати майбутнє невиконання зобов'язань у попередні оцінки грошових потоків, оскільки це буде відхиленням від моделі понесених збитків для зменшення корисності в ОВ32 МСБО 39.

Як "працює" EIR?

- » Компанія С отримує позику в 500000 дол. США, строк погашення якої настає через два (2) роки, від Банку В. Банк В стягує 5000 дол. США як плату за оформлення позики. Контрактна ставка відсотка за угодою про позику становить десять відсотків (10%). Відсотки підлягають сплаті щорічно. Основна сума позики буде погашена на кінець договору про позику.
- » Грошові потоки за позику такі (для С):

Рік	Сума
0	495000
1	-50000
2	-550000

Як "працює" EIR?

- » Для обчислення ефективної ставки відсотка за позицією, С потрібно обчислити ставку відсотка, яка точно дисконтує вибуття грошових коштів у Року 1 сумою 50000 і Року 2 сумою 450000 до надходження грошових коштів сумою 495000, отриманих від В первісно у Року 0. Інакше кажучи, потрібно визначити внутрішню норму доходності (ВНД) грошових потоків. (Це можна зробити в Excel, застосовуючи функцію "ВНД").
- » Ефективна ставка відсотка за позицією в наведеному вище прикладі становить 10,5807%. Вона відрізняється від контрактної ставки відсотка в 10% за позицією внаслідок того, що плату за оформлення позики слід включати у визначення ефективної ставки відсотка.

Журнальні записи для обчислення EIR за позикою

» Рік 0 з точки зору С:

Дт Грошові кошти	495000	
Кт Позика до сплати Банку		495000

Позика мінус комісія

» Рік 1

Дт Сплачені відсотки	52374	
Кт Грошові кошти (Виплата грошових коштів за контрактом із банком)		50000
Кт Позика до сплати Банку		2374*

*коригування залишку позики для оцінювання зобов'язання

Відсотки = 495000 x EIR

Журнальні записи для обчислення EIR за позикою

» Рік 2

Дт Сплачені відсотки	52626	
Кт Грошові кошти (Виплата грошових коштів за контрактом із банком)		50000
Кт Позика до сплати Банку		2626*

*коригування залишку позики для оцінювання зобов'язання

Відсотки = 497374 x EIR

Дт Позика до сплати Банку	500000	
Кт Грошові кошти		500000

Погашення основної суми позики на кінець Року 2 = 495000 + 2374 + 2626

(Приклад компанії BDO)

Ефективна ставка відсотка

- » У деяких випадках, фінансові активи купуються з великим дисконтом, що відображає понесені збитки за позицію. Суб'єкти господарювання включають такі понесені збитки за позицію в попередньо оцінені грошові потоки під час обчислення ефективної ставки відсотка.
- » При застосуванні методу ефективного відсотка, суб'єкт господарювання, як правило, амортизує протягом очікуваного строку дії інструмента будь-які комісійні, сплачені чи отримані додаткові комісійні збори, витрати на операції та інші премії або дисконти, включені до обчислення ефективної ставки відсотка. Проте може застосовуватися коротший період, який включає комісійні, сплачені чи отримані додаткові комісійні збори, витрати на операцію, премії або дисконти. Це відбуватиметься, коли змінна, до якої відносяться комісійні, сплачені чи отримані додаткові комісійні збори, витрати на операцію, премії чи дисконти переоцінюється до ринкових ставок раніше очікуваного погашення інструмента.

Ефективна ставка відсотка

- » У цьому випадку відповідним періодом амортизації є період до наступної дати такої переоцінки. Наприклад, якщо премія чи дисконт за інструментом з плаваючою ставкою відображає відсотки, нараховані на інструмент, з часу сплати останніх відсотків (або зміни у ринкових ставках з часу переоцінки плаваючої ставки відсотка до ринкових ставок), вони амортизуватимуться до наступної дати переоцінки плаваючого відсотка до ринкових ставок.
- » Це відбувається тому, що премія чи дисконт пов'язані з періодом до наступної дати переоцінки, оскільки на цю дату змінна, з якою пов'язана премія чи дисконт (тобто ставки відсотка), переоцінюється до ринкових ставок. Однак, якщо премія чи дисконт спричинена зміною кредитного спреду вище плаваючої ставки, встановленої в інструменті, або інших змінних, які не переоцінюються до ринкових ставок, вони амортизуються протягом очікуваного строку інструмента.
- » Якщо суб'єкт господарювання переглядає свої попередні оцінки платежів або надходжень, він коригує балансову вартість фінансового активу чи фінансового зобов'язання (або групи фінансових інструментів) для відображення фактичних і переглянутих попередньо оцінених грошових потоків.

Ефективна ставка відсотка (EIR) та відсотки до отримання

- » Суб'єкт господарювання перераховує балансову вартість шляхом обчислення теперішньої вартості попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового інструмента, або, якщо це можливо, за переглянутою ставкою відсотка.
- » Якщо доречно, відсотки до отримання за наявними для продажу (НДП) активами визнаються в прибутку та збитку з застосуванням EIR, а дивіденди до отримання визнаються в прибутку та збитку, коли встановлено право отримувати платіж.

- » Зменшення корисності та ефективна ставка відсотка (EIR) в МСБО 39
 - » Ґрунтується на ініціюючій події в минулому.
 - » Об'єктивне зменшення корисності, щоб уникнути ефекту «глечика з печивом» (уникнути схильності до маніпулювання).
 - » Чиста теперішня вартість (NPV) очікуваних грошових коштів.
 - » «Недостатньо та занадто пізно».
 - » EIR використовується для нарахування відсотків і обчислення амортизованої собівартості.
 - » Деякі грошові потоки дозволяється, а деякі грошові потоки не дозволяється використовувати для обчислення EIR.

- » «Проблема» в МСБО 39 полягає в тому, що він не є орієнтованим на перспективу.
- » Схожість і відмінність, які існують стосовно створення забезпечення на покриття збитків за позиками в МСБО 39 і Базель 2, не були належно сприйняті зацікавленими сторонами і, отже, нормативи були обмежені і не визначені належно в цій найважливішій для банків галузі.
- » Зменшення корисності в МСФЗ 9 і забезпечення на покриття збитків за позиками у документі Базель III – це спроба забезпечити краще рішення шляхом порівняння відмінностей 2-х методологій; для вирішення проблеми цих відмінностей існують нові правила.